

МАТЕРИЯЛИ

ЗА

ИСТОРИЯТА НА МАКЕДОНСКОТО ОСВОБОДИТЕЛНО ДВИЖЕНИЕ

ИЗДАВА МАКЕДОНСКИЯТ „НАУЧЕНЪ ИНСТИТУТЪ“

КНИГА III.

БОРБАТА

ВЪ

КОСТУРСКО И ОХРИДСКО

(до 1904 год.)

ПО СПОМЕНИ

НА

**ИВАНЪ ПОПОВЪ, СМИЛЕ ВОЙДАНОВЪ, ДЕЯНЪ ДИМИТРОВЪ
И НИКОЛА МИТРЕВЪ**

СЪОБЩАВА Л. МИЛЕТИЧЪ

СОФИЯ — ПЕЧАТНИЦА П. ГЛУШКОВЪ — 1926.

ИВАНЪ ПОПОВЪ
Костурски войвода.

БОРБАТА ВЪ КОСТУРСКО

СПОМЕНИ

на

ИВАНЪ ПОПОВЪ

Костурски войвода.

ПРЕДГОВОРЪ.

„Който отдалечъ гледайки оценява непосилната революционна борба за освобождението на Македония по досега постигнатитѣ външни резултати, може би ще я счете за обикновена проява на една наивна, безогледна самонадеяностъ, завършила съ пълнѣнъ неуспѣхъ. Инакъ обаче ще се произнесе за това народно движение единъ день историята, особено следъ като станатъ въ подробности известни смѣлитѣ подвизи на самия народъ и на водителитѣ му — малки и голѣми — въ тая гигантска борба. Тя наистина изкара на яве много народни добродетели, проявили се съ такава сила и чистота, каквито въ подобни исторически моменти рѣдко сж показали други, по-голѣми и по-културни народи. А особено трѣбва да се изтъкне, че между ржководителитѣ на революцията се отличиха множество хора съ желѣзни характер и безпримѣренъ патриотизъмъ, герои, сравнително по-рѣдки у насъ и затова заслужаващи особена почитъ. Македонската революция отъ къмъ тая си вътрешна страна просто поразява съ изобилието отъ чудни примѣри на пълно себеотрицание и на небивалъ героизъмъ“.

Съ горнитѣ думи почвамъ азъ нѣколкото си живо-тописни бележки за покойния Иванъ Поповъ, костурски войвода, когато преди четири години узнахъ за необикновената трагична смъртъ на този рѣдъкъ човѣкъ и

герой.¹ Имайки предъ очи примѣра на Ив. Поповъ, който е единъ между многото знайни и незнайни като него, прекланямъ се предъ тая кървава македонска епопея, макаръ че тя покоси много свѣтъ и донесе на народа много и страшни злощастия, на които, за жалость, още не се вижда краятъ.

Иванъ Поповъ (Попъ-Костадиновъ) е роденъ на 1871 год. въ село Лески, Неврокопско. Той бѣше хубавъ, високъ и снаженъ мъжъ, съ руси коси и твърде благъ погледъ. Следъ Илинденското въстание, въ което той бѣ взелъ най-деятелно участие като боевъ войвода отъ първа ржка, най-сетне и той се бѣ прибралъ съ около 16-тина свои четници въ България. Било му сждено, както читателътъ подробно ще узнае отъ споменитъ му, следъ като на отиване въ Костурско презъ Гърция претегли въ тази небратска земя най-грозни физически и морални мъжки, сжщото да преживѣе и на връщане, принуденъ по една зла орисия пакъ да мине презъ сжщата Гърция и още единъ пжтъ да изпита дивата жестокость на тая наша вѣковна душманка. А какъ доблестно е носилъ Поповъ и въ Гърция и въ Македония своя тежъкъ кръстъ на идеалистъ-поборникъ за македонската свобода! Въ бойоветъ съ турцитъ той остава отъ никого ненадминатъ юнакъ, невъзмутимъ, спокоенъ, готовъ съ радостъ, съ пѣсни въ уста да сложи живота си жертва на народния олтаръ за свободата. Безъ колебание мога да кажа, че между множеството първи македонски юнаци въ най-благородния смисълъ на думата Иванъ Поповъ е между най-първитъ. Неговитъ

¹ Вж. въ списаниато „Македония“, София, 1922 год. кн. I, януарий, стр. 43 натат. Въ кн. I, III, V и VI, год. I, 1922 на сжщото списание публикувахъ съ значителни съкращения споменитъ на Ив. Поповъ, които сега тукъ печатамъ изцѣло, както сж записани.

спомени, които тукъ обнародвамъ, сж особено ценни поради изобилието на факти и поради естественото, твърде вечно и увлѣкателно изложение.

Поповъ бѣше необикновено чиста душа съ твърдъ характеръ. При това той бѣше до крайностъ скромнъ. Той нѣмаше училищно образование, но се отличаваше съ немалка, вродена интелигентностъ. Може би тъкмо заради това неговитѣ добродетели ми правѣха по-силно впечатление. Той представляваше добрия, непоковаренъ юначенъ българинъ, угнетения съ вѣкове, но не сломенъ народенъ духъ. За душевното величие на тоя юнакъ читателтъ самъ ще си състави понятие, когато до край проследи неговата дейностъ въ Македония, както е описана въ споменитѣ му. И азъ напълно можахъ да го оценя, когато докрай се свърши разпитътъ ми за преживѣното отъ него въ Македония, което азъ по негово казване записвахъ. Първата среща съ Попова, съ когото и за пръвъ пжтъ се запознахъ, имахъ на 26 февруарий 1904 година, а последната на 5 мартъ с. г., както се види и отъ датитѣ, които съмъ отбелѣзвалъ въ ржкописа си, печатанъ по-долу. Следъ това отъ време на време случайно го срещахъ въ София и го виждахъ все такъвъ, какъвто го знаехъ. Дойдоха войнитѣ — балканската, междусъюзнишката, всеобща, въ които Поповъ е вземалъ участие. Помня, че следъ първата народна катастрофа го видѣхъ много съкрушенъ, каквито, впрочемъ, тогава бѣха всички добри българи. Още по-убитъ и вече необикновено мраченъ ми се видѣ следъ втората народна гибель, въ 1918 год. При една случайна среща нищо не можахме да си кажемъ, само жално се изгледахме. Мина се време, и азъ прочетохъ въ вестницитѣ поразителната новина, че овчарчета намѣрили прогнилия трупъ на Ивана Поповъ въ канаритѣ надъ Драгалевския манастиръ, близу до поетичния „Паша-

бунаръ“, гдето Поповъ самъ е турилъ край на живота си. Що е накарало тая велика душа така да свърши, не се узна точно. Той е билъ въ материална тѣснотия, търпѣлъ е лишения, а безъ съмнение и душевни терзания. Той много и незаслужено ще да е страдалъ, и въ своята скромность, види се, той не е дръзналъ да се оплаква, а е предпочелъ тихо и безмлъвно да си отиде.

София, XII 1925.

Л. Милетичъ.

I.

Иванъ Поповъ (Попъ Костантиновъ). — Поповъ решава да посвети живота си на македонското освободително дѣло и търси случай да замине съ чета въ Македония. — Следъ дълги лутания най-сетне съ съдействието на Г. Дѣлчевъ Поповъ постига целта си и е готовъ да замине.

26 февруарий 1904 г.

Роденъ съмъ на 1871 год. въ с. Лески (Неврокопско). Баща ми Костандинъ бѣше свещеникъ. Въ селото си и въ околността до 18-та си година слугувахъ. Научихъ се да чета и пиша, вече възрастень, въ родното си село. На 1889 год. минахъ въ България и постъпихъ на военна служба въ пѣхотата, въ 11 Сливенски полкъ, въ който останахъ на свърхсрочна служба като фелдфебелъ до 1895 год. Презъ същата година се уволнихъ, за да взема участие въ тогавашното македонско въстание. Подбуди ме общото движение, особено печатътъ. Имахъ братъ въ Сливенъ, който преди бѣше на военна служба, а тогава се занимаваше съ частна работа. Той бѣше единъ отъ главнитѣ инициатори въ Сливенъ да се сформирава една чета за да вземе участие въ въстанието. Тогава и азъ се уволнихъ и тръгнахъ подиръ четата, която по-рано замина и бѣ дошла въ София и отъ тукъ бѣше заминала на 6-дневно обучение къмъ Рилския манастиръ. Азъ закъснѣхъ, че уволнението ми трѣбваше да стане чрезъ дивизията, следъ като посочихъ причини. Записахъ още 23-ма души доброволци и пристигнахъ първомъ самичкъ, за да видя, какъ ще замина. Тогава Котелъ бѣ изгорѣлъ, мнозина македонци отъ тамъ се обадиха, че ще дойдатъ, и молѣха да ги

почакамъ още 2—3 седмици, докато си свършатъ работата по контракувани постройки. Азъ не искахъ да чакамъ и бързахъ. Китанчевъ въ София ми казваше, че имало протестъ отъ Силитъ щото България да спре това движение. Споредъ Китанчева минаването не било възможно, защото правителството взело сериозни мѣрки и недопускало да минаватъ. Въ това време поручикъ Луковъ, родомъ сливненецъ, който бѣше взелъ участие заедно съ Мутафовъ и Начевъ, тъкмо се бѣ върналъ отъ Македония, и той въпрѣки мнението на Китанчева вѣрваше, че все ще можемъ да минемъ, но само къмъ Одринско. И азъ телеграфирахъ на македонцитъ, които бѣха слѣзли отъ Котелъ въ Сливенъ та бѣха станали, заедно съ записанитъ отъ мене, 70 души. Брата ми, по причина, че бѣ взелъ участие преди туй, при погребението на Стамболова, въ една противустамболовистическа-македонска демонстрация, грабнаха и го интернираха въ Сливенъ. Отъ тамъ братъ ми ми писа, че има 70 души та да поискамъ съдействие отъ Комитета, за да преминемъ. Комитетътъ отказа и телеграфира на брата ми да разпустне момчетата, а пъкъ Луковъ ме накара да телеграфирамъ напротивъ да ги задържи, и той ги задържа. Склонихъ да ида и въ Одринско, само да не се върщамъ въ Сливенъ, че ме бѣ срамъ, като бѣхъ тръгналъ съ толкова голъма охота. Между туй се запознахъ съ Кочо Лютата, който имаше намѣрение да мине пакъ въ Македония, и ми предложи да тръгна съ него. Предпочетохъ да ида съ него отколкото съ Лукова за Одринско, за вждето трѣбваше да пътуваме 12—13 дена пеши. И тъй потеглихъ съ Кочо Лютата. Луковъ замина за Сливенъ, но четата тамъ се разпустна.

Азъ съ Кочо заминахъ за Дупница, гдето записахмѣ нѣколко момчета, за да си образуваме чета. Съобщихъ

това на брата си, който тъй също дойде при насъ. Бѣхме въ дома на Кочо Лютата, който отиде въ Кюстендилъ да вземе пушки отъ склада (възвѣрналитѣ се отъ Македония дейци бѣха оставили пушкитѣ си въ единъ складъ) и да ги докара въ Рилския манастиръта отъ тамъ заедно да заминемъ. Докато докара пушкитѣ, правителството ни подуши и ни интернира, мене и брата ми, въ София. Интернира ни околийскиятъ началникъ, който не ни позволи да отидемъ въ Рила, а ни проводи въ София съ голѣма грубостъ подъ конвой. Като пристигнахме въ София, Китанчевъ бѣше се поминалъ. Ляповъ бѣше въ Комитета и ни каза, че ми наването въ Македония е невъзможно, а бѣше настъпила есенъ. Върнахъ се пакъ въ Сливенъ, постъпихъ пакъ на службата си и останахъ въ нея до 18 априлъ 1902 год.

Когато Сарафовъ бѣше на чело на Комитета, бѣхме му изпроводи наедно съ брата си малко събрани помощи и му писахме, да ни има предъ видъ въ случай на едно въстание въ Македония, — че сме готови всѣки часъ да вземемъ участие. По поводъ на това писмо се запознахме съ Сарафова. Братъ ми дожда въ София и лично се видѣ съ Сарафова. Азъ после се видѣхъ съ секретаря му Ковачевъ, който ми даде упътване да ида въ Сливенъ, да дамъ оставка, че сетне ще ми опредѣлятъ районъ въ Македония. Сарафовъ—Ковачевъ тогава още бѣха добре съ Вжтрешната организация, — тѣ представляваха и Вжтрешна и Външна организация. Отидохъ въ Сливенъ и веднага подадохъ заявление за уволнение. Между туй Ковачевъ ми писа, че се измѣнили условията, мжно било преминаването. Мисъ Стонъ бѣше хваната, та каналътъ билъ разваленъ. Той още ми писа да чакамъ до пролѣтъта заедно сме щѣли да заминемъ. И така останахъ за презъ зимата, чакайки

да ме повикатъ. На пролѣтътa дожда въ Сливенъ Димитъръ Стефановъ, представителъ на Вътрешната организация, съ целъ да намѣри нѣкои вещи лица за войводи. Той бѣ разпиталъ въ Сливенъ и бѣха му казали за мене. Азъ пъкъ бѣхъ се вече обещалъ и чакахъ само да ме поканятъ. Срегнахъ се съ него; той ми предложи, каза ми, че има нужда отъ хора. Съгласихъ се. Каза ми, че интересътъ на дѣлото изисква да бждемъ привързани къмъ Организацията, а не да се влияемъ отъ личности. Казахъ му, че азъ само на дѣлото искамъ да служа. И така, вече уволненъ, заминахъ за Пловдивъ, гдето се срегнахъ съ покойния Дѣлчевъ; тогава пръвъ пжтъ се запознахъ съ него. По-рано много бѣхъ чувалъ за него. Дѣлчевъ ми обясни, какво е Вътрешната организация. Каза ми, че азъ ще мога на право да отида и да действувамъ като самостоятеленъ войвода въ Костурско. Даде ми и устава и правилници на организацията. Знаехъ вече, че има чети, че има ржководители.

II.

Поповъ съ седемъ души другари заминава за Гърция.—На 1 май 1902 г. пристигатъ въ Пирея. — Нещастна случка на 30 юний при преминаването рѣката Саламбри. — Четата заловена отъ гърцитѣ; звѣрско отнасяне на гърцкитѣ власти съ четниците. — Три месеца и половина въ гърцки затворъ. — Нови прежеждия при преминаването македонската граница. — Поповъ най-сетне пристига въ Костурско, гдето като войвода поема да води чета.

Отъ Пловдивъ дойдохъ въ София и го почкахъ 10 дена. Съ 7 души другари, снабдени съ пашпорти, тръгнахме за Гърция презъ Варна—Цариградъ—Пирея на 2 май 1902 год. съ другаритѣ: Коста Калканджиевъ, род. отъ Малко Търновско (и той бѣше предназначенъ за войвода); Дамянъ Илиевъ отъ с. За-

горичани (бивши учителъ въ Македония); Коста Василевъ отъ Блага (Костурско), работникъ; Кочо Василевъ отъ с. Ксандороби (Костурско), работникъ, по-рано е билъ въ чета пакъ въ Костурско; Цвѣтко Христовъ, работникъ отъ с. Конолади и Димитъръ Наумовъ отъ с. Бабчуръ (Костурско), работникъ тукъ.

Стигнахме въ Пирея на 11 май. Тамъ ни посрещна тамкашниятъ председателъ на македонското дружество въ Атина, Лазаръ Киселинчевъ отъ с. Косенецъ (Костурско), който знаеше, че идемъ. Четирма отъ другаритѣ ни заминаха за Лариса, преоблѣчени като жетвари, а азъ, Калканджиевъ и Дамянъ Илиевъ минахме за единъ день презъ Атина и следъ осемъ дена заминахме за Лариса. Тамъ бѣхме у единъ македонецъ шивачъ, по име Никола, скрити въ кжщата му. Тамъ се въоръжихме, купихме си Гра-пушки и заминахме за с. Макрихоръ; слѣзохме въ кжщата на единъ българинъ, Христо, който ни служеше за куриеръ. Присъединиха се къмъ насъ и други македонци съ цель да минатъ съ насъ като другари, — за по-лесно, именно като ни видѣха въоръжени; присъединиха се четирма и куриерътъ та всичко петима. На 30 юний презъ нощъта тръгнахме като чета, за да минемъ рѣката Саламбри. Тръгваме ношно време, за да я минемъ съ лодка, която се кара съ вжже. За да минемъ тайно и за да не ни забележи воденичарътъ отсреща, гдето бѣше лодката, Калканджиевъ се съблѣче, преплава рѣката и тихо докара лодката на отсамния брѣгъ къмъ насъ. Лодката бѣше се ударила и бѣше влѣзла въ нея вода. Когато наскочиха 5 души въ лодката и забележиха, че има вода въ нея, изхвърлиха малко съ тенеке отъ водата и казаха, че нѣма нищо, че може да се върви. Две момчета бърже слѣзоха, като видѣха много вода вжтре, а другитѣ взеха да черпятъ и казаха, че нѣма нищо, та едно

